

HOLMBERG BÖRJADE SKRIVA BOHUSLÄNS HISTORIA I BRO

Av Sven Rydstrand

Ur Hällungen 1950

DEN BEKANTE bohuslänske hävdatecknaren Axel Emanuel Holmberg var under år 1841 pastorsadjunkt Bro hos prosten C. A. Thudén. Han kom till Bro från Naverstad, där han tjänstgjort några månader efter sin prästvigning i maj 1840. Hans missiv i Bro blev också ganska kort.

AXEL EMANUEL HOLMBERG
Målning av J. A. Wetterbergh, Gripsholm
Foto SPA

**Hävdatecknaren Axel Em. Holmberg, ovan,
var blott 24 år, då han i Bro prästgård
började skriva Bohusläns historia.**

Under denna sin tid i Bro arbetade Holmberg intensivt på sitt stora verk "Bohusläns Historia och beskrivning", vars första del utkom redan år 1842, då Holmberg fått transport till Tjörn. Säkertligen har största delen av boken skrivits under tiden i Bro. Det har berättats, att prosten Thudén hjälpte honom på många sätt. Prosten var nämligen en stor kännare av det gamla Bohuslän. Han lär också ha antecknat en hel del om landskapets fornminnen i yngre år, men lät aldrig trycka något.

Holmberg själv var ju ingen bohusläning. Född i Stockholm år 1817, hade han växt upp i Grimeton i Halland, och blott en kort tid, då han var lantbruksinspektör på Ströms säteri, hade han gjort bekantskap med bohusläningarna. Förunderligt är därför, att han redan under sitt första prästår, hade så stort intresse för landskapet och så utomordentliga kunskaper om dess folk och historia. Lika förvånande är, att han redan då hunnit med att besöka alla socknar och samla in så mycket med fornsaker. Tar man måne så mycket fel, då man gissar, att prosten Thudén bidragit till Holmbergs arbete med mycket mera än som hittills är känt. En djupgående undersökning härom skulle kanske—om den nu är möjlig—kunna kasta något ljus över denna dunkla gåta.

Holmberg betygar ju i första delen av sitt arbete sin tacksamhet mot prosten Thudén för dennes bistånd, men han nämner inte vari hjälpen bestod. Åtminstone i skildringen av Stångenäs härad märker man dock tydligt, att det är Thudéns åsikter, som föres fram. T.ex. när det gäller omdömet om befolkningen i häradet och när det talas föraktfullt om Lysekils kyrkas nya torn. Ingen hade varit mera emot detta tornbygge än prosten Thudén, som i stället velat bygga en skola på platsen.

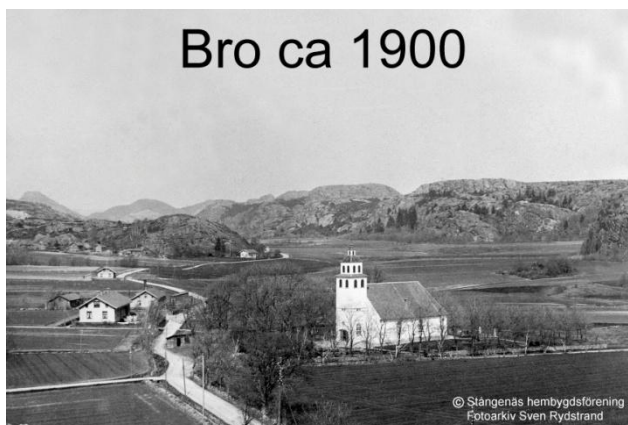
Holmbergs egen forskarhåg och arbetsförmåga fanns det dock inget fel på. Natt och dag, närhelst han hade någon ledig stund, sprang, han omkring ute i markerna och letade efter fornminnen. När han ville finna stenåldersverktyg, följde han bönderna ute på åkrarna, då de plöjde och harvade. Han hittade också rätt mycket, och hans samling av fornsaker lär ha varit en av de förnämsta i landet. I en skalbank vid Röe gård hittade han år 1843 ett människoskelett, som kom att få mycket stort värde för den fortsatta vetenskapliga forskningen. "Stångenäsfyndet" har i över hundra år sysselsatt de lärda männen.

Även de fasta fornlämningarna intresserade sig Holmberg för. Han var flitig att undersöka, anteckna och beskriva. Bl. a. upptäckte han den stora, intressanta hällristningen på Wese gods. Den var dold under ett tjockt lager av jord. Hade han haft längre tid på sig, skulle han säkerligen även snart funnit de andra hällristningarna i socknen. Nu upptäcktes inte dessa förrän bortåt åttio år därefter, då tyvärr en hel del av dem förstörts genom stenhuggares åverkan.

Till de gamla sagorna och sägnerna var Holmberg mycket skeptiskt inställd. Den folkliga traditionen hade han inte stort förtroende för. Detta är dock att beklaga. Ty om han satt igång med en insamling av folkligt material i likhet med den, som bonden Olaus Olsson i Bräcke fullbordade ungefär ett helt sekel senare, vilket resultat skulle han då inte ha kommit till med den energi och uthållighet, som han hade. Vi hade då fått veta mycket, som nu är för alltid förlorat.

Det har berättats i Bro, att då Holmberg ute i markerna ägnade sig åt sitt forskningsarbete, brydde han sig föga om väder och vind. Genomblöt låg han ofta under regnvädersdagar och grävde i de gamla gravarna eller plockade sten i de stora rösen på bergen. Det är klart, att han redan då grundlade den sjukdom, som så tidigt skulle ända hans liv. Men han gick så helt upp i sin forskning, att han inte ansåg sig ha tid att tänka på något annat. Dock predikade han utmärkt på söndagarna, sägs det. Han behövde aldrig några långa förberedelser för predikan. Enligt andra berättare extemporerade han alltid på predikstolen. Han var inte rädd

för att säga ifrån till bönderna, då han tyckte, att de inte vandrade rättskaffens.

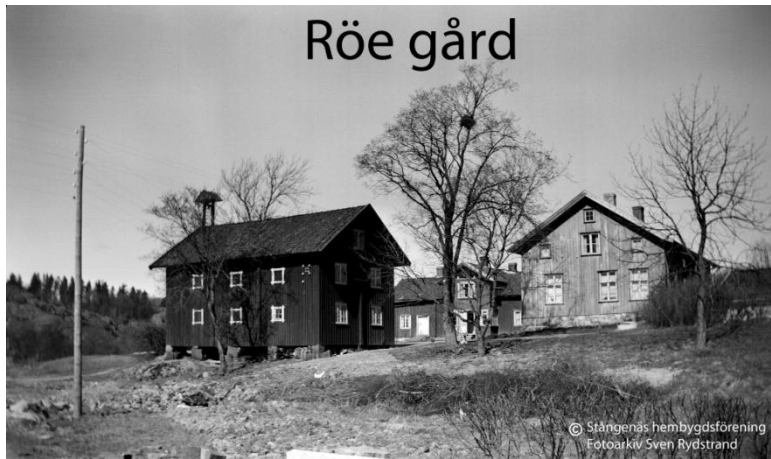

I Bro kyrka, till vänster, predikade Holmberg utan koncept

Ett minne från Holmbergs tid i Bro är också den s.k. "Ryssiska fonden", ett belopp på några hundra kronor, varav räntan årligen utdelades till den äldste soldaten i socknen. Under sin vistelse i Bro satte nämligen Holmberg igång ned en insamling till förmån för en gammal

soldat, som hette Ryss. Denne, som f. ö. lär ha varit en ganska originell man, bl. a. kvinnohatare, hade haft en liten stuga, men till följd av olyckliga omständigheter hade han fått lämna densamma till sina fordringsägare. Ryss skall nämligen ha varit en snäll man, och därför lurades han av elakt folk.

Holmberg lyckades rädda den gamle soldaten genom sin insamling. Uppropt undertecknade han med orden: "Skänk en slant till den gamla kvinnohataren!" Av de inplutna medlen bildades en fond, varav Ryss fick årliga bidrag så länge han levde. När han dog år 1854, fanns det några hundra kronor kvar. Härav får ännu i dag den äldste soldaten i socknen en årlig påminnelse om Holmbergs hjälpsamhet och omtanke.

Gården Röe där Holmberg fann det s.k. Stångenäskraniet.

För övrigt har det berättats i socknen, att Holmberg under sin vistelse här var mycket hjälpsam av sig och aldrig frågade efter någon bekvämlighet för egen del. När han kom ut till de gamla, fattiga ute i de små stugorna,

gav han dem ofta sina sista slantar, fastän han ju ofta hade det ganska dåligt ställt i ekonomiskt avseende. Det fattiga folket tyckts därför bra om honom. På hans tid fanns det inte någon socialhjälp, och det var mycket omodernt att hysa förbarmande med de små i samhället. Därför att Holmberg ömmade för dessa och gärna ville påpeka de förmögna och ansedda klassernas fel och brister, stod han inte så värst högt i gunst hos de ledande männen i socknen. Men den gunsten bekymrade han sig inte för.

Det berättas, att Holmberg även t.ex. under förhören i kyrkan brukade driva och skämta med de förmögna bönderna och deras okunnighet. En gång frågade han i Bro kyrka en bonde efter förklaringen till den tredje artikeln, som bonden dock inte kunde komma ihåg. Då började Holmberg själv läsa de första orden: "Jag tror, att jag inte av mitt eget förnuft eller kraft. . ." o. s. v. Bonden hörde emellertid fel och sade: "Jag tror, att jag inte har mitt eget förnuft, "Där stannade bonden och kunde inte mera, varför Holmberg utbrast: "Det tror jag också, att du inte har!" Efter den repliken blev det allmän munterhet bland de församlade. Den okunnige bonden, som dock var en ansedd och förmögen man, fick skämmas, och härigenom ansåg sig Holmberg ha vunnit mera än genom den bästa predikan.

Prästgården i Bro där Holmberg bodde

Det gamla prästhuset i Bro, en byggnad från 1700-talets början, där Axel Emanuel Holmberg bodde, då han skrev sin bohuslänska historia, står ännu kvar. I dessa små kamrar har också under tidernas lopp många andra lärda män bott under kortade perioder. Där vistades

t.ex. i sin ungdom en annan bohuslänsk historieskrivare, nämligen Johannes Oedman, vars styvfader, Andreas Bornander, var prost och kyrkoherde i Bro 1703-1750. Även tänkaren och filosofen Pontus Wikner har tillbragt många ungdomsdagar i denna gamla minnesrika prästgård.